

С. 3

ФОТО: thejewishmuseum.org

ЕДІТ ХАЛПЕРТ: ОДЕСИТКА, ЯКА ПРОДАЛА АМЕРИЦІ АМЕРИКАНСЬКЕ МИСТЕЦТВО

У НОМЕРІ:

ПРАВОВА ПІДТРИМКА ДЛЯ РОДИН ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ

С. 6

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТІВ В ЕКЗИЛІ

С. 4-5

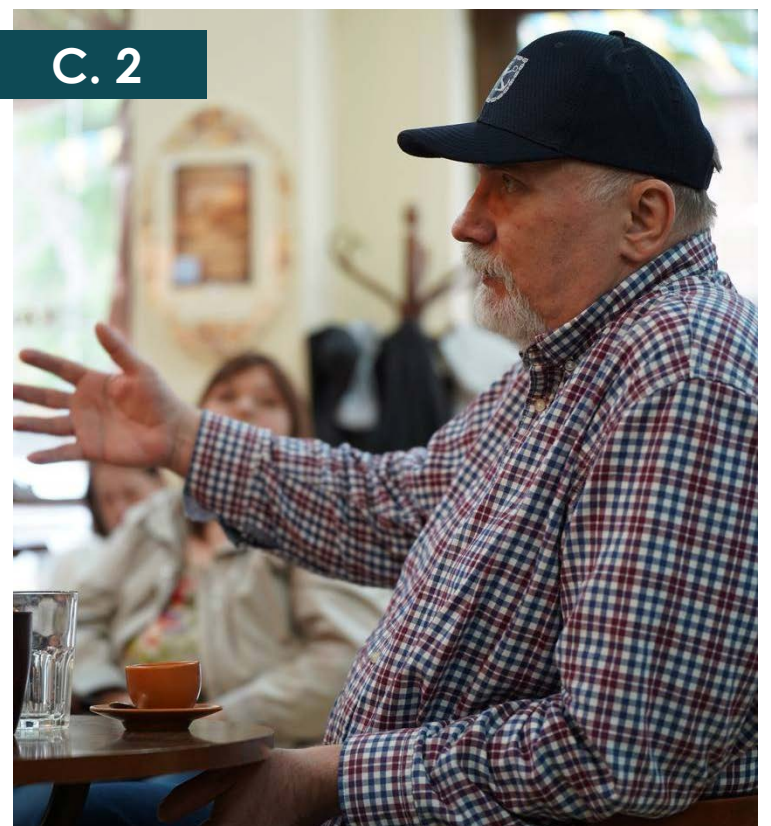
ЯК УХВАЛЮЮТЬ РІШЕННЯ В ОДЕСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

С. 8

"НІМЦІ ТА УКРАЇНЦІ КЕРУВАЛИ ІМПЕРІЄЮ"
ІНТЕРВ'Ю З АНТОНОМ САНЧЕНКОМ

С. 2

НЕ ТАКА ВЖЕ Й РОСІЙСЬКА: АНТОН САНЧЕНКО ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ФУНДАМЕНТ ІМПЕРІЇ, КУМІВСТВО І ФЕНТЕЗІ

В інтерв'ю Інтену письменник Антон Санченко пояснює, чому історія російської імперії значно менш "російська", ніж здається. Від мореплавців, науковців, лікарів до міністрів українці формували її інституції, але залишалися в ній "анекдотичними персонажами". У розмові - про кумівство як стратегію виживання, крах ринку електронних книжок через піратство, популярність фентезі під час війни як втечі від реальності. А також про те, чому тексти штучного інтелекту легко впізнати за нудьгою. І трохи про Одесу - місто із власним характером.

Пане Антоне, як ви ставитеся до деколонізації, яку роблять у кабінетах наші чиновники?

Я це слово вперше почув в Одесі. Я якось інакше для себе це називав. Але повернення на батьківщину українських героїв, яких по світах багато, - це одна з першочергових задач. Бо іноді дивуєшся, хто насправді розвивав, скажімо, медицину в російській імперії: дві третини лікарів у XVIII столітті - українці.

З моряками те ж: 80% викладачів Морського кадетського корпусу за часів Лисянського були випускниками Києво-Могилянської академії. Коли дивишся на це під іншим кутом, бачиш величезний і часто визначальний внесок українців.

Наприклад, Платон Гамалія, викладач і командир роти Морського кадетського корпусу, написав усі російські підручники з морської справи: навігацію, теорію кораблебудування, метеорологію, астрономію. Росіяни називали його "флотським Ломоносовим".

Чому імперська історіографія системно стирала українське походження таких постатей, як Лисянський?

Історіографія стирала, а мемуари навпаки, підкреслювали. У вихідців з України постійно відзначали акцент, "малоросійський стиль". Книжку Лисянського шість разів завертали, не хотіли друкувати. Українців часто перетворювали на анекдотичних персонажів. Наприклад, канцлер Безбородько - освічена людина, яка знала чотири мови й вела переговори з європейськими монархами - отримував претензії лише за "малоросійський акцент".

Чи можна вважати, що без організаційного та фінансового хисту Лисянського перша російська навколосвітня експедиція не відбулася б?

Можна - і не тільки без Лисянського. Був ще такий ніжинець, Євстратій Деларов, - грецький купець. Саме він запропонував ідею плавання на Аляску для доставки товарів і вивезення хутра. Без канцлера Безбородька, який продав експедицію документально, теж нічого б не було. Тобто походження цієї експедиції значною мірою українське і грецьке.

Як ви балансуєте між історичною точністю й художньою свободою?

Чим добре бути белетристом: там, де історик зупиняється через відсутність доказів, ти можеш рухатися далі.

Наприклад, є запис, що хрещеним батьком сестри Лисянського, Анни, був "князь Олександр". Історик не може довести, що це Безбородько. Белетрист - може припустити.

І далі ця логіка підтверджується поведінкою: Безбородько допомагав родині Лисянських. Таке кумівство XVIII століття - це наш спосіб у ворожому імперському світі якось виживати.

І коли із цим починають боротися у Верховній Раді, я сміюся, бо перемогти це неможливо.

Як ви ставитеся до того, що нащадок ніжинських козаків Юрій Лисянський був російським колонізатором?

Він дійсно воював з індіанцями - це факт. Але водночас виступав як ревізор того, що робили росіяни в Америці.

Тобто картина складніша: він і учасник системи, і її критик. Одним словом, нам треба з'їздити на Аляску й на місці розібратися, колонізатор Лисянський чи навпаки. Але це завдання наступної книги.

Для кого ви пишете свої книжки?

Для людей, яким цікаві морські пригоди й історія. Часто це дорослі читачі, іноді колишні моряки. На жаль, не молоді. Їх цікавить зараз трошки інше.

Ідеальний читач - людина, яка хотіла стати моряком, але не змогла, і тепер проживає цю мрію через книжки.

Чому повертається мода на паперові книжки?

Мода повернулася з однієї простої причини: у нас усі електронні книжки читають на шару. А для того, щоб навіть перекласти книжку (не те що написати, а просто відсканувати й зробити цифрову копію), потрібні гроші. Ті, хто читає електронні книжки, платити не люблять.

У мене було видавництво "Електрокнига", я пробував усілякі методи. Книжка вільно розповсюджувалася, а після прочитання можна було запла-

тити автору. Платив хіба кожен сотий. Був би кожен п'ятдесятим - уже можна було б про щось говорити. Я думав, що з часом це зміниться. Але ні. Коли закрили "Чтиво", я побачив, скільки насправді нас - любителів халяви, любителів контрабасу. Зробити із цим нічого не можна.

Тому єдиний метод - не полегшувати піратам життя: не робити електронних версій, а випускати паперові. Наклади впали. Було вісім тисяч, стало тисяча, який окупає книжку. Із цим можна працювати. Ось тому й повернення до паперових.

Ваша думка з приводу висловлювань блогерки Еми Антонюк?

Слухайте, в нас часто ображаються на правду. "Російськомовна щелепа" - це вже відомий мем із часів окупації Криму. Всі ним користуються, ніхто не ображається, а тут образилися й вимагають від неї вибачень. За що? Антонюк назвала щось таке, чого не існує в природі? Це нормальна ситуація: люди відмовляються вчити українську, бо їм важко, вони непристосовані. Науково це називається артикуляційна база, і вона справді різна в різних народів. Я не фахівець, щоб пояснювати, у чому саме різниця, але так: українську фонетику засвоїти непросто.

Що читати під час війни?

Люди обирають фентезі, романтичну літературу як спосіб втекти в інший світ. Я не раджу і таке не читаю, але бачу цей тренд.

Чого бракує сучасній українській літературі?

Нічого. Вона стрімко розвивається. Ще кілька десятиліть тому було кілька сотень книжок, зараз - десятки тисяч назв. Скаржитися не випадає.

Ясно, що є, куди розвиватися, але ми працюємо для соціуму: що соціум вимагає - те література й пропонує.

Як ви оцінюєте вплив штучного інтелекту на літературу?

Я не користуюся штучним інтелектом, тому й не знаю. Іноді читаю дописи людей, які ним користуються. Коли до середини тексту мені стає нудно, я розумію, що його писав ШІ.

Ось Кокотюха написав понад сто книжок без жодного штучного інтелекту. Тобто наскільки в нього автоматизована процедура письма, працелюбність. Зараз це нікого б не здивувало, але він зробив це за тридцять років до появи ШІ. Так, є Дюма, теж плідний автор, але за нього писала фабрика.

Я пишу сам. Мені швидше написати самому, ніж пояснювати, чого я хочу, а потім вичитувати.

Ви нещодавно переїхали з Києва до Одеси. Дайте позитивне і негативне враження.

Позитивне - мало самокатників, і вони обережні. Негативне - відсутність уваги до зелених зон. Після Києва це дуже помітно: парки занедбані, бракує системного догляду.

Дивіться повне інтерв'ю за посиланням:

ЕДІТ ХАЛПЕРТ: ОДЕСИТКА, ЯКА ПРОДАЛА АМЕРИЦІ АМЕРИКАНСЬКЕ МИСТЕЦТВО

Єврейка, жінка, емігрантка - не найкращий набір характеристик для мистецької кар'єри на початку ХХ століття, навіть якщо місцем дії є Нью-Йорк. Проте Едіт Халперт вдалося. Вона не тільки створювала мистецтво, але й вміла його правильно продавати. Можливо, тому що народилася в Одесі.

Труднощі американського життя й перші кроки в мистецтві

Едіт Фівусівич народилася 25 квітня 1900 року в єврейській родині. Так судилося, що за п'ять років вони переживуть єврейський погром і назавжди покинуть тодішню російську імперію. Оскільки батько помер від туберкульозу ще в 1904 році, то весь тягар еміграції з двома дітьми ляже на матір.

Дівчинка вчиться у звичайній муніципальній школі й скоро стає найкращою ученицею. Особливо їй давалися точні науки. Перевірити справедливості наукових принципів маленька Едіт могла в невеликій крамниці матері, де допомагала з продажем снєків і дрібничок.

Одним із товарів були пакетики з горішками, в які потрібно було покласти рівно 14 штук. Якщо горішків буде менше, це роздратує покупців; якщо більше, це призведе до зменшення прибутків магазину. Тоді Едіт винайшла геніальну ідею. Вона продовжувала класти необхідну кількість горішків, але при цьому трохи надувала прозорий пакетик. Виглядало, що горішків там набагато більше, ніж пропонують конкуренти. Продажі збільшились утричі.

Окрім точних наук і уроків виживання, Едіт захоплювалася мистецтвом. У 14 років вона відвідує заняття в Національній академії дизайну, переконавши викладачів, що їй вже є 16. За тогочасними правилами тільки чоловікам дозволяли працювати в студіях з оголеними натурницями. Жінки малювали в коридорах з гіпсових моделей. Едіт знайшла вихід із цієї ситуації, просвердливши діру у дверях студії. Створені ескізи вона завбачливо не показувала суворим професорам, які не дуже прихильно ставилися до дівчини. Своєю поведінкою Едіт підривала основи роботи академії, де на одну роботу мали йти тижні, а зухвала студентка підмовляла подруг робити велику кількість швидких ескізів.

ФОТО: thejewishmuseum.org

Паралельно Едіт підробляє в універмагах Bloomingdale's і Macy's. Це теж було певним викликом суспільству, оскільки на той час в Америці працювали всього 8% жінок. Дуже швидко здібна дівчина проходить шлях від звичайного оператора до ілюстраторки рекламного відділу.

Шлюб із мистецтвом

Тоді ж відбувається її знайомство з майбутнім чоловіком, американським художником **Семюелем Халпертом**. Хоча спочатку Едіт знайомиться з його творчістю. В одній із нью-йоркських галерей вона бачить картину Семюеля й заявляє, що вийде заміж за того, хто її написав. У подальшому Едіт скаже: "Я одружилася із відчуттям, що виходжу заміж за американське мистецтво". А мистецтво, як і краса, потребує жертв.

У 1918 році Едіт одружується з майже вдвічі старшим за неї Семюелем Халпертом. Мистецтво чоловіка не могло нагодувати родину. Проте на той час Едіт не має матеріальних проблем. З 1920 до 1925 року вона працює фінансовим аналітиком та консультантом у S.W.Straus&Co, де згодом стає членом ради директорів. Щоправда, чоловік вимагає, щоб вона полишила роботу. За порадою психоаналітика Едіт

звільняється й на рік разом із чоловіком переїздить до Парижу. Врешті-решт шлюб врятувати це не допомогло, вони розлучаються у 1930 році. Але перебування у столиці світового мистецтва дозволило Едіт налагодити важливі зв'язки.

Після повернення додому Едіт разом зі своєю подругою **Кролл Голдсміт** відкривають свій перший мистецький простір, якій називався "Наша галерея". Він кардинально відрізнявся від того, що звикла бачити рафінована нью-йоркська публіка. По-перше, саме розташування галереї було своєрідним викликом. Не елітний Uptown, а демократичний Downtown (згодом сама галерея була перейменована на Downtown Gallery). Картини висіли не в старовинних рамах на голих стінах, а були вписані в сучасні домашні інтер'єри. Тобто покупці мали можливість оцінити, чи підійде картина під їхнє помешкання. Це було революційною знахідкою Едіт Халперт. У галерею могли приходити звичайні люди, щоб просто подивитись на мистецтво, без жодних зобов'язань щось купувати.

Революція на мистецькому ринку Америки

Які ж революційні зміни принесла Едіт Халперт у мистецький ринок Америки? По-перше, вона

змінювала саме поняття споживача. Якщо до неї колекціонування об'єктів мистецтва було прерогативою невеликої кількості представників американського еліт, то Едіт подарувала цю можливість кожному.

Вона була переконана, що навіть люди із середніми доходами можуть дозволити собі купувати мистецтво. В її галереях продавалося багато недорогих робіт вартістю кілька сотень доларів. В інтерв'ю Едіт казала: "У нас ніколи не було нічого за 50 тисяч доларів..."

Крім цього, Едіт Халперт першою серед американських галеристів ввела систему розстрочки. Саме вона запровадила практику парних картин: "для нього і для неї". Саме Едіт запустила рекламну кампанію в супермаркетах Америки зі слоганом: "Даруйте не браслети і парфуми, а мистецтво". Купувати мистецтво стало модним і доступним.

Подружжя **Мілтона і Хелен Кролл Кремер** п'ятдесят років поспіль купувало картини у розстрочку. Вони назбирали 150 робіт, які пізніше передали музею Корнельського університету. При цьому витрачали вони на своє хобі не більше 50 доларів на місяць.

Головну задачу для себе Едіт вбачала у підтримці американських авторів.

На її думку, американське мистецтво мало свої автентичні риси й традиції без огляду на расову, релігійну чи гендерну приналежність самих митців.

Едіт Халперт надавала майданчик для жіночого, емігрантського, єврейського, афроамериканського мистецтва та мистецтва корінних народів Америки. Вона майстерно поєднувала роботи молодих митців, метрів і забутих авторів XVIII-XIX століття. Едіт Халперт знайомила американців з творчістю Джорджії О'Кіф, Стюарта Девіса, Чарльза Шіллера, Джейкоба Лоуренса, Бена Шахна, Горацио Піпіна, Ясуо Кунііоші, які стали іконами американського модернізму.

Халперт не тільки продавала роботи іншим, але й сама купувала безліч картин, статуєток, скульптур, щоб підтримувати митців у важкі часи. Протягом життя галеристка збила колекцію з понад 500 творів. У 1973 році ця колекція була продана з аукціону за 3,95 млн доларів.

У 1952 році Едіт створила фонд, що допомагав та фінансував університети у дослідженнях, присвячених сучасному американському мистецтву. У 1960 році за свою діяльність галеристка отримала "Нагороду за видатні заслуги", а в 1968 році - премію "За видатний внесок у мистецтво".

Едіт Халперт не стало в 1970 році. Американський художник литовського походження **Вільям Зорак** сказав про неї: "Їй не потрібно було ані від кого залежати. Вона не йшла слідами інших. Вона поставила собі за мету просувати американське мистецтво, бо вірила в нього та усвідомлювала, що якщо в цій країні колись з'явиться мистецтво, воно має походити від американських митців. Американське мистецтво у великому боргу перед нею".

Сама ж Едіт Халперт говорила: "Ми такі ж необхідні, як морозильні камери, хоча я відчуваю, що ми даємо тепло".

ГОЛОСИ ГРОМАД: ЩО КАЖУТЬ УЧАСНИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТІВ В ЕКЗИЛІ

Якою є ситуація з бюджетами в тимчасово окупованих громадах? Експертна команда проєкту "Бюджети в екзилі 3.0", що реалізується Громадським партнерством "За прозорі місцеві бюджети!" у співпраці з ГО "Кризовий медіацентр "Сіверський Донець" за підтримки Міжнародного фонду "Відродження", провела низку інтерв'ю з представниками двадцяти тимчасово окупованих територіальних громад Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей, щоб дізнатися, з якими викликами зіштовхуються щодня члени громад, що опинилися в екзилі.

Коли Маріупольська міська військова адміністрація говорить про свій бюджет, йдеться вже не лише про дороги, школи чи комунальні підприємства. Йдеться про людей, розкиданих по десятках міст і країн, про центри підтримки, які працюють в евакуації, про команди, що керують громадою без доступу до власної території.

Після окупації Маріуполя місто не зникло разом із захопленими адміністративними будівлями. Воно просто стало іншим. Сьогодні система "ЯМаріуполь" працює у 22 містах України та охоплює десятки тисяч людей, які виїхали з міста після початку повномасштабного вторгнення. Для багатьох саме ці центри стали точкою, через яку ще можна відчувати зв'язок із власною громадою.

„Громада в екзилі - це насамперед люди, які, попри втрату дому, продовжують жити, працювати й потребувати підтримки”, - так описують свою роботу представники Маріупольської МВА.

Це формулювання сьогодні добре пояснює ситуацію не лише Маріуполя. По всій Україні існують військові адміністрації та релоковані органи місцевого самоврядування, які фактично втратили територію, але продовжують працювати. Вони формують бюджети, виплачують зарплати, підтримують переселенців, намагаються реалізовувати соціальні програми й одночасно думають про майбутнє повернення.

Але фінансова модель таких громад після окупації змінилася майже повністю.

Життя без економіки

До повномасштабної війни багато окупованих сьогодні громад мали сильну власну економіку. Підприємства, місцеві податки, ПДФО, малий бізнес - усе це формувало бюджети розвитку. Після

окупації значна частина цих джерел просто перестала існувати.

У Маріуполі до 2022 року приблизно 85% бюджету складали власні надходження громади. У 2026 році ситуація стала майже протилежною: основою бюджету тепер є державні трансферти. Кількість бізнесів, які сплачують податки до громади, скоротилася більш ніж на 90%.

Схожа ситуація у Мелітополі, де продовжує працювати саме міська рада. Якщо у 2022 році власні доходи громади становили 461 млн грн, то у 2026 році - лише 81,2 млн. Кількість платників ПДФО скоротилася з понад семи тисяч до кількох сотень.

Лисичанська міська військова адміністрація втратила більшість промислової бази та близько 85% надходжень ПДФО. Сьогодні бюджет громади значною мірою залежить від базових і додаткових державних дотацій.

У Волноваській громаді говорять про ті самі тенденції: після окупації громада втратила значну частину власних надходжень, а роль державної підтримки та міжбюджет-

них трансфертів суттєво зросла. Частина бізнесу була змушена перереєструватися в інших громадах, а разом із цим Волноваха втратила й частину податкової бази.

При цьому у громаді визнають: питання релокованого бізнесу сьогодні значно складніше, ніж проста втрата податків. Адже багато підприємств виїхали не через бажання змінити громаду, а щоб просто вижити. І тепер постає питання - чи повинні існувати механізми підтримки громад, у яких цей бізнес формувався до війни.

Для багатьох громад це означає не просто дефіцит коштів. Це означає втрату фінансової самостійності.

"Холодний душ" казначейства: бюджетна несправедливість

Наприкінці 2025 року, коли громади готувалися до важкої зими та планували майбутнє відновлення, держава влаштувала їм справжній "холодний душ". Вилучення невикористаних залишків коштів стало для лідерів громад емоційним та фінансовим ударом.

Маріуполь втратив 5,5 млрд грн, які роками аку-

мулювали на соціальне житло для переселенців. Мелітополь був змушений повернути 14 млн грн, хоча за логікою автономії міг би мати 130 млн грн резерву. У Міловому ситуація набула ознак абсурду: через податкові пільги, надані державою "заднім числом", громада була змушена повернути бізнесу 375 тис. грн уже сплачених податків. Для бюджету, що і так балансує на межі, ці кошти були питанням фізичного виживання.

У Волновасі кажуть, що великих резервів громада не мала, тому вилучення залишків не стало критичним ударом. Але сама ситуація ще раз показала, наскільки обмеженою є фінансова гнучкість громад в екзилі.

У розмовах із представниками громад ця тема звучить особливо емоційно. Багато хто говорить про те, що громади в екзилі постійно балансують між необхідністю виживати зараз і очікуванням, що колись вони зможуть повернутися додому та відновлювати свої території.

Бюджет як спосіб триматися разом

Для Приазовської селищної військової адміністрації бюджет давно перестав

бути лише фінансовим документом. Частину речей тут роблять фактично завдяки внутрішній мобілізації самої команди.

Посадовці добровільно передають частину зарплат на підтримку військових, допомагають із ремонтом транспорту та паливом. Паралельно громада запустила систему підтримки людей, які повернулися з полону: допомога з документами, побутом, реабілітацією, супровід у перші місяці після повернення.

Одночасно громада шукає рішення для житла. Оскільки швидких державних механізмів немає, Приазовська СВА домовляється про співпрацю з іншими громадами - зокрема щодо виділення земельних ділянок під будівництво житла для своїх жителів.

Для багатьох релокованих громад саме горизонтальні партнерства сьогодні стають одним із небагатьох інструментів розвитку.

У Волноваській громаді серед головних пріоритетів сьогодні також називають підтримку ВПО, ветеранську політику, допомогу військовим та

оздоровлення дітей. Там визнають: навіть в умовах екзильної громади намагаються зберігати не лише соціальні виплати, а й речі, пов'язані з ідентичністю - культуру, спортивні програми, зв'язки між людьми.

"Ми теж існуємо"

Для невеликих окупованих громад питання бюджету часто пов'язане ще й із питанням видимості.

У Чаплинській селищній військовій адміністрації говорять про те, що міжнародні партнери не завжди готові працювати з окупованими територіями або громадами без фізичного доступу до території. Через це багато ініціатив доводиться буквально "пробивати" вручну.

Одночасно громада просуває ідею житлових рішень для переселенців у сільській місцевості - як альтернативу великим міським програмам. Там вважають, що для багатьох людей із сільських громад повернення до звичного способу життя та роботи на землі є не менш важливим, ніж просто отримати житло.

У Міловській СВА про бюджети говорять ще пряміше: саме існування громади в бюджетному та управлінському сенсі тут сприймають як підтвердження того, що Україна не відмовляється від окупованих територій.

Навіть в умовах дуже обмежених ресурсів громада намагається зберігати соціальні програми - зокрема пов'язані з підтримкою дітей та сімей.

Як зберегти громаду без території

Для Соледарської міської військової адміністрації питання бюджету сьогодні пов'язане ще й із пам'яттю.

Частина архівів залишилася на окупованій території або була втрачена. Деякі культурні та історичні проекти громада тепер фактично відтворює заново - через цифрові рішення, відеоархіви, VR-проекти.

Для дітей, які виїхали із Соледара, це іноді єдиний спосіб побачити місце, де вони жили до війни.

Паралельно релоковані ЦНАПи та відновлені реєстри громад вирішують дуже практичні проблеми. Після окупації частина людей фактично втратила

зв'язок із державними системами: через знищені документи, втрату житла, недоступність архівів або розірвану реєстрацію вони не могли оформити виплати, пенсії чи підтвердити свій статус.

Для багатьох громад збереження та відновлення власних реєстрів стало не лише технічним питанням, а способом довести: громада продовжує існувати навіть без контролю над територією.

А для самих людей - це можливість знову повернути собі юридичну видимість і базове відчуття нормальності.

Локації змінився не лише бюджет, а й сама логіка взаємодії між владою та жителями. Якщо до повномасштабного вторгнення у громаді працювали публічні консультації, бюджет участі, громадські обговорення та інші інструменти локальної демократії, то зараз більшість комунікації звелася до соцмереж, офіційного сайту та точкових звернень людей щодо конкретної допомоги.

У Волновасі прямо говорять: люди значно менше цікавляться самим процесом розподілу бюджету, ніж до війни. У більшості інші пріоритети: житло, адаптація, робота, інтеграція в нові громади.

скати соціальні програми або допомагати тим, хто виїхав. Але паралельно дедалі частіше звучить і інша проблема - поступове згортання місцевої суб'єктності.

Після створення військових адміністрацій система управління стала значно більш централізованою. Частина рішень, які раніше ухвалювалися через сесії рад, публічні обговорення чи інші механізми місцевого самоврядування, тепер концентрується у значно вужчому колі посадовців. Частина бюджетних рішень громади також змушені погоджувати на рівні області.

У Волновасі після цього дослідження навіть заговорили про потребу нових опитувань жителів - щоб зрозуміти, чи хочуть люди сьогодні більше впливати на бюджетні процеси та якими інструментами вони готові користуватися в умовах екзильної.

Бо питання повернення - це не лише про територію. Це ще й про те, якими ці громади повернуться після війни: збереженими як живі спільноти чи перетвореними на суто адміністративні структури.

„ Ми боремося і поборемо... гроші - це справа наживна, головне - повернутися додому”.

Громади в екзилі: Бюджет виживання та ідентичності

Мелітополь, де продовжує працювати міська рада, робить ставку на роботу з дітьми та молоддю через спортивні програми. Тренери працюють у різних містах України, а сама громада намагається зберегти мережу секцій і команд навіть після втрати території. Бо для багатьох громад головне питання зараз - не лише як пережити війну, а як не втратити людей остаточно.

У Волноваській міській військовій адміністрації теж говорять про те, що головний ресурс громади сьогодні - не територія і навіть не бюджет.

„ Громада в екзилі - це люди, які втратили дім, продовжують жити, працювати й потребувати підтримки”.

Там визнають: після ре-

„ Питання, як саме військова адміністрація розподіляє бюджет, для багатьох відійшло далеко не на перший план”, - визнають у громаді.

Не лише про гроші

Сьогодні бюджети громад в екзилі - це значно більше, ніж фінансові таблиці.

За ними стоять спроби зберегти управління, підтримувати людей, не розпастися як спільнота й одночасно готуватися до майбутнього повернення.

Представники громад часто говорять про одне й те саме: без більшої гнучкості та довіри з боку держави працювати стає дедалі складніше. Особливо тоді, коли потрібно швидко реагувати на нові потреби людей, шукати житло, підтримувати ветеранів, запу-

У Волноваській громаді визнають: така модель дозволяє швидше реагувати в умовах війни, але водночас створює ризик поступового згортання тієї логіки децентралізації, яка до 2022 року вважалася одним із головних досягнень реформи місцевого самоврядування в Україні.

Особливо це відчувається в громадах в екзилі, де фізичного контакту між владою та жителями й так стало значно менше, а самі люди розсіяні по різних містах і країнах.

Для багатьох релокованих громад сьогодні важливо не лише зберегти бюджет чи адміністрацію, а й не втратити сам принцип місцевого самоврядування - право жителів впливати на рішення щодо власного майбутнього.

Матеріал підготовлено в межах проекту «Бюджети в екзилі 3.0», що реалізують Громадське Партнерство «За прозорі місцеві бюджети!» і ГО «Кризовий медіацентр «Сіверський Донець» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

Зображення створені за допомогою ШІ

ПРАВОВА ПІДТРИМКА ДЛЯ РОДИН ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ: ГРОМАДСЬКА ПРИЙМАЛЬНЯ УГСПЛ В ОДЕСІ ПРОДОВЖУЄ СВОЮ РОБОТУ

3 грудня 2025 року громадська приймальня УГСПЛ в Одесі, яка працює на базі Одеської обласної організації ВГО "Комітет виборців України", допомагає родинам військових, зниклих безвісти та ветеранів - від роз'яснення процедур до представництва інтересів у державних органах і судах. Така діяльність впроваджується в рамках проєкту "Підтримка механізму зниклих безвісти", який виконується Українською Гельсінською спілкою з прав людини (УГСПЛ) за підтримки Програми "Партнерство за сильну Україну". Поряд із безпосередньою правовою допомогою проєкт спрямований на зміну підходів до підтримки вразливих груп на рівні громад - щоб громади мали власні сталі механізми підтримки родин військових, зниклих безвісти та ветеранів.

Повномасштабна війна спричинила різке зростання кількості родин, які шукають інформацію про зниклих безвісти, військовополонених або загиблих. Окрім складних юридичних процедур, люди також стикаються із браком достовірної інформації та розпорошеністю державних органів, до яких потрібно звертатися. Клієнти звертаються не лише з питаннями статусів і виплат, а й із надзвичайно болісними ситуаціями - катуванням у полоні, незаконним ув'язненням, порушенням базових прав.

Як зазначив юрист громадської приймальні УГСПЛ в Одесі **Артем Таукач**, протягом грудня 2025 року-квітня 2026 року, надано понад 160 правових консультацій включно з аналізом індивідуальних ситуацій та визначенням алгоритму дій. Переважно до приймальні зверталися люди, які шукали інформацію про зниклих безвісти рідних, стикалися з наслідками полону або вирішували юридичні питання після загибелі чи поранення військових.

Так, найбільшу частку серед отримувачів правової допомоги становили члени сімей військовослужбовців (60 осіб), а також родини зниклих безвісти (55 особи), родини заги-

блих (15 осіб), родини полонених (30 осіб), внутрішньо переміщені особи (15 осіб) та пенсіонери (10 осіб). Найбільше звернень надходило щодо порядку комунікації/листування з військовополоненими, оформлення виплати грошового забезпечення сім'ям зниклих безвісти військовослужбовців, можливості звільнення із військової служби у зв'язку з необхідністю стороннього догляду за особою, оскарження висновків військово-лікарняної комісії. Значна частина консультацій надавалася дистанційно (понад 100 сесій через гарячу лінію та понад 30 сесій онлайн), що дозволило

охопити жителів навіть найвіддаленіших та найбільш небезпечних громад.

Якщо справа має складний або прецедентний характер, до неї залучається Центр стратегічного судочинства УГСПЛ. За перший квартал по усіх регіонах було відібрано три такі справи. Дві справи стосуються військовослужбовців, які після захоплення в полон зазнали катувань і нелюдського поводження. Третя справа стосується військовослужбовця, якого після важкого поранення та тривалого лікування помістили під варту - попри медичний висновок про необхідність відпустки за станом здоров'я.

За словами **Анатолія Бойка**, голови Одеської обласної організації ВГО "Комітет виборців України" та голови правління Української Гельсінської спілки з прав людини, "з 2011 року через громадську приймальню УГСПЛ в м. Одесі організація захищає та просуває права людини. Діяльність приймальні усталено реалізовується через правову допомогу, стратегічний судовий захист, правову аналітику та просвіту. Після повномасштабного вторгнення рф до України пріоритетом приймальні став правовий захист людей, які постраждали від війни. Один із напрямків - це системна

правова підтримка родин зниклих безвісти, військовополонених і загиблих в Україні, потреба в якій зараз критична в громадах. В рамках проєкту "Підтримка механізму зниклих безвісти" поряд із безпосередньою правовою допомогою ми спільно з партнерами працюємо над зміною підходів до підтримки вразливих груп на рівні громад - щоб громади мали власні сталі механізми підтримки родин військових, зниклих безвісти та ветеранів".

Проєкт "Підтримка механізму зниклих безвісти" запустила Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) за підтримки Програми "Партнерство за сильну Україну" (фінансується урядами Великої Британії, Естонії, Канади, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії та Швеції). Його мета - посилити спроможність громад у роботі з родинами зниклих безвісти, військовополонених, загиблих військових, а також із чинними військовослужбовцями та ветеранами. Окрім Одеської області, проєкт охоплює ще п'ять регіонів, більшість із яких прифронтові: Херсонська, Сумська, Запорізька, Донецька (Краматорськ) та Київська області.

В Одесі та Одеській області правову допо-

могу надають фахівці громадської приймальні УГСПЛ, яка працює на базі Одеської обласної організації ВГО "Комітет виборців України". Первинний прийом здійснюється дистанційно - телефоном та онлайн. Особистий прийом юристом проводиться виключно за попереднім записом після первинного прийому.

Для отримання правової допомоги Громадської приймальні УГСПЛ в Одесі звертайтеся:

- телефоном або в месенджерах viber/whatsApp/signal: +38 095 179 49 75 +38 098 086 92 60
- електронною поштою: odesakvu@cvu.od.ua
- через facebook-сторінку: @CVUOdesa

Публікація підготовлена Громадською приймальнею Української Гельсінської спілки з прав людини (УГСПЛ) у м. Одесі, яка працює на базі Одеської обласної організації ВГО "Комітет виборців України".

Дана публікація була підготовлена за підтримки програми "Партнерство за сильну Україну". Зміст цієї статті є виключною відповідальністю Одеської обласної організації ВГО "Комітет виборців України"/Української Гельсінської спілки з прав людини і не обов'язково відображає позицію Програми та/або її фінансових партнерів.

Програма "Партнерство за сильну Україну" - це багатостороння донорська ініціатива, що фінансується урядами Великої Британії, Естонії, Канади, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії та Швеції. Метою Програми є посилення стійкості України в умовах російської агресії шляхом надання критично важливої підтримки місцевим громадам у співпраці з українськими державними органами, громадянським суспільством, медіа та приватним сектором.

20 ГРОМАД З ШЕСТИ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ДОЛУЧАЮТЬСЯ ДО ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ СТАНДАРТІВ ПРОЦЕСІВ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

20 територіальних громад з Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей долучаються до участі в проєкті "Сприяння підвищенню стандартів планування та реалізації відбудови та відновлення на локальному рівні", який реалізується Partnership for Transparency Europe в партнерстві з громадською організацією "4U" та Одеською обласною організацією ВГО КВУ в рамках ініціативи "REPAIR Ukraine".

Комплексна ініціатива "REPAIR Ukraine" (Recovery Participatory Accountable Integrity) скерована на сприяння підвищенню стандартів процесів відбудови та відновлення в Україні. У 2024 році експертна команда реалізувала пілотний проєкт у 10 громадах Миколаївської, Одеської та Чернігівської областей. Цього року проєкт масштабувався та охоплює вдвічі більше областей і територіальних громад. У його межах експертна команда проведе дослідження процесів відбудови та відновлення у 20 громадах щодо відповідності базовим принципам належного врядування Ради Європи, підготує аналітичні звіти та дорожні карти з підвищення рівня відповідності процесів відбудови та відновлення в громадах зазначеним принципам

та надасть органам місцевого самоврядування фахову підтримку з впровадження дорожніх карт. Крім того, передбачається підготовка та видання разом з ОМС презентаційно-інформаційних буклетів "Візія відновлення та розвитку" та моніторингове дослідження 20 об'єктів відбудови.

„ Два роки тому, коли ми втілювали пілотний проєкт у десяти територіальних громадах Півдня і Півночі України, ми відзначили серед основних викликів, що стояли перед ОМС, відсутність координації та належної регуляції процесу відновлення з боку органів державної влади. Тоді ж ми підготували практичні поради для громад, щоб зробити інформацію про відновлення і розвиток відкритою і доступною в першу чергу

для жителів. Ми також рекомендували місцевому самоврядуванню активно залучати громадськість до участі у формуванні політики відновлення, зокрема через консультації, фокус-групи, опитування, дорадчі органи та інші форми участі на всіх етапах процесу відновлення. Цього року ми також проведемо дослідження процесів відбудови й відновлення та підготуємо на основі зафіксованих фактів і тенденцій рекомендації територіальним громадам, що будуть покликані забезпечити системний підхід до відбудови не лише фізичних об'єктів, а й до комплексного відновлення в громаді через налагодження процедур та ефективного управління ресурсами", - розповів керівник проєкту, голова Одеського КВУ **Анатолій Бойко**.

Крім того, на основі цього дослідження будуть підготовлені рекомендації для державних органів влади та міжнародних організацій щодо актуальних викликів процесів відбудови та відновлення в Україні та першочергових кроків для їх вирішення.

Результати проєкту стануть підґрунтям для розробки рекомендацій та стандартів, що можуть бути застосовані для масштабування та впровадження в інших громадах або регіонах країни з урахуванням специфічних умов та потреб.

Від Одеської області відібрано до участі такі громади:

- Болградська міська громада
- Білгород-Дністровська міська громада

- Саф'янівська сільська громада
- Кодимська міська громада

Проєкт "Сприяння підвищенню стандартів планування та реалізації відбудови та відновлення на локальному рівні" реалізується Partnership for Transparency Europe в партнерстві з громадською організацією "4U" та Одеською обласною організацією ВГО КВУ в рамках ініціативи "REPAIR Ukraine" за фінансування Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung (BMZ) та Czech Development Cooperation.

ГРОМАДИ ОДЕЩИНИ ПРАЦЮЮТЬ НАД СТРАТЕГІЯМИ РОЗВИТКУ: ВІДБУЛОСЯ НАВЧАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПЛАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ

21 травня відбувся семінар-тренінг для представників громад Одеської області щодо зв'язку між стратегією та проєктами, а також формування плану заходів з реалізації стратегії. Навчання пройшло у межах проєкту "Стратегії для європейського майбутнього", який реалізує Одеська обласна організація ВГО "Комітет виборців України" за підтримки Міжнародного фонду "Відродження".

Участь у семінарі взяли фахівці структурних підрозділів Авангардівської, Кодимської та Саф'янівської територіальних громад Одеської області, члени робочих груп із розробки та актуалізації стратегій розвитку, запрошені експерти.

Метою навчання було забезпечити учасників необхідними знаннями та практичними навичками для якісного формування та актуалізації стратегій місцевого розвитку.

Під час заходу учасники обговорили результати напрацювання SWOT-аналізу, стратегічного бачення та "дерева цілей" громад.

„ Цілепокладання стратегій громад має бути узгоджене зі Стратегією розвитку Одеської області, державними пріоритетами та Глобальними цілями сталого розвитку. Це дозволяє громадам

формуванню реалістичних та системних підходів до розвитку, а також підсилює можливості для залучення ресурсів і партнерств", - пояснив **Дмитро Дрожжін**.

Під час інтерактивної лекції учасники також ознайомилися із сучасними підходами до формування плану заходів з реалізації стратегії місцевого розвитку. Зокрема, обговорювалися практичні аспекти підготовки:

- переліку проєктів місцевого розвитку;
- місцевих програм розвитку, спрямованих на реалізацію стратегії;
- організаційних заходів;
- механізмів фінансового забезпечення реалізації плану заходів.

Окрему увагу приділили Указу Президента України №722/2019, яким були за-

кріплені адаптовані Цілі сталого розвитку ООН на період до 2030 року. Документ визначає глобальні цілі орієнтиром для державних програм та нормативно-правових актів задля забезпечення збалансованого економічного, соціального та екологічного розвитку.

Попереду у громад - третє засідання робочих груп із розробки стратегій розвитку. Під час третього засідання робочих груп планується схвалення SWOT-аналізу, SWOT-матриці, стратегічного бачення, сценаріїв розвитку та "дерева цілей". Крім того, робочі групи з розробки стратегій розвитку територіальних громад розпочинають конкурсний відбір

технічних завдань до плану заходів реалізації стратегії. Це стане наступним етапом практичної підготовки проєктних ініціатив, спрямованих на досягнення стратегічних цілей розвитку громад.

Матеріал підготовлено в межах проєкту "Стратегії для європейського майбутнього", який реалізує Одеська обласна організація ВГО "Комітет виборців України" за підтримки Європейського Союзу

та Міжнародного фонду "Відродження" в рамках спільної ініціативи "Вступимо в ЄС разом". Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу чи Міжнародного фонду "Відродження".

ЯК УХВАЛЮЮТЬ РІШЕННЯ В ОДЕСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

Цим матеріалом Інтент продовжує серію публікацій, присвячених роботі органів місцевого самоврядування. Цього разу приділимо увагу процесу прийняття рішень міською радою.

Хто має право на подання проєктів рішень

Згідно частини 13 статті 46 Закону "Про місцеве самоврядування в Україні" (далі – Закон), пропозиції щодо питань на розгляд ради можуть вноситися:

- сільським, селищним, міським головами;
- постійними комісіями;
- депутатами;
- виконавчим комітетом ради;
- загальними зборами (конференцією) жителів;
- громадськими слуханнями;
- жителями у порядку місцевої ініціативи.

Закон також згадує право голови місцевої державної адміністрації та голови районної або обласної ради вносити пропозиції на розгляд ради. Ці положення, ймовірно, стосуються насамперед районних та обласних рад і практично не застосовуються до діяльності міської ради.

Порядок підготовки проєктів рішень

Порядок підготовки проєктів рішень Одеської міської ради визначається Законом України "Про

місцеве самоврядування в Україні" та Регламентом Одеської міської ради.

Ініціатор проєкту рішення самостійно готує його текст і подає до апарату ради. Якщо проєкт вносить виконавчий комітет, до нього має додаватися відповідне рішення виконавчого комітету. Якщо проєкт подається постійною комісією, він повинен супроводжуватися висновками та рекомендаціями цієї комісії.

Поданий проєкт має відповідати встановленим вимогам щодо оформлення та комплектності документів. Документи подаються як у паперовій, так і в електронній формі.

Перед включенням до порядку денного проєкт рішення проходить погодження та візування. Обов'язкові візи ставлять автор проєкту, юридичний департамент, керівник апарату ради, профільний заступник міського голови та секретар ради. Якщо реалізація проєкту потребує видатків з міського бюджету, його також погоджує департамент фінансів.

Юридичний департамент проводить правову експертизу проєкту. За результатами розгляду він може погодити документ без зауважень, запропонувати виправлення або надати письмові зауваження і пропозиції щодо його доопрацювання. Після

отримання зауважень ініціатор проєкту може погодитися з ними, подати доопрацьовану редакцію, залишити проєкт без змін або відкликати його.

Усі проєкти рішень та зміни до них підлягають оприлюдненню на офіційному сайті міської ради.

На підставі поданих проєктів формується попередній порядок денний сесії. Перед його остаточним затвердженням депутати можуть пропонувати зміни та доповнення.

Організацію підготовки сесії, забезпечення оприлюднення проєктів рішень і прийнятих актів, а також контроль за їх виконанням здійснює секретар ради.

Проведення сесії ради

Одеська міська рада здійснює свою роботу у формі сесій. Сесія включає пленарні засідання ради та засідання її постійних комісій.

Рішення міської ради приймаються на пленарних засіданнях після їх обговорення та голосування депутатів. Для ухвалення рішення необхідна підтримка більшості депутатів від загального складу ради, якщо закон не передбачає іншого порядку.

Порядок проведення пленарних засідань і процедура голосування визначаються Регламентом Одеської міської ради.

Порядок оприлюднення актів ради

Рішення міської ради набувають чинності після їх офіційного оприлюднення, якщо самою радою або окремим рішенням не встановлено інший строк введення в дію.

Усі прийняті акти міської ради підлягають обов'язковому оприлюдненню на офіційному сайті міської ради. Рішення публікуються не пізніше п'яти робочих днів з моменту їх ухвалення із зазначенням дати оприлюднення.

НАС ВЖЕ ПОНАД 120 ТИСЯЧ - ПРИЄДНУЙСЯ ДО НАШОЇ СПІЛЬНОТИ

ДОЛУЧИТЬСЯ ДО СОЦМЕРЕЖ

Підпишіться та розкажіть друзям, поділіться дописом про те, як підтримати незалежну журналістику.

Facebook:
facebook.com/intentUA

Telegram:
t.me/intentpress

Instagram:
instagram.com/intent.press

X:
x.com/intent_press

YouTube:
youtube.com/@intentpress

Відкриті до співробітництва та партнерств

Маєте ідеї, пропозиції чи запит на партнерство?

Пишіть нам: intent.press@gmail.com

Будемо раді новим проєктам і спільним ініціативам.

Газета Інтент
Засновник - Одеська обласна організація
Всеукраїнської громадської організації
"Комітет виборців України"
Ідентифікатор медіа R30-05833
Головний редактор: Болган В.С.

Адреса редакції:
65091, м. Одеса, вул. Садиківська, 25
Телефон: (048) 737-38-98
Електронна пошта: odesakvu@cvu.od.ua
cvu.od.ua, intent.press, cpi.org.ua,
attestation.in.ua, museum.izbirkom.org.ua

Надруковано в СПД Майстер О.А. Наклад - 8 000 прим.